

О. С. Шнипко

МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ВРАЗЛИВИМ КАТЕГОРІЯМ ДІТЕЙ

Досліджено тенденції та структуру фінансування соціальних послуг вразливим категоріям дітей, зокрема дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування. Обґрунтовано актуальність запровадження нових механізмів фінансування, спрямованих на підвищення ефективності та якості таких соціальних послуг.

The tendencies and structure of social services for vulnerable children, including orphans and children deprived of parental care are analyzed. The urgency of introducing of new financial mechanisms aimed at improving the efficiency and quality of social services is grounded.

Ключові слова: фінансовий механізм, соціальні послуги, діти-сироти, соціальні стандарти, нормативи.

Забезпечення інтелектуального, фізичного, духовного розвитку є найважливішою умовою формування повноцінної, гармонійно розвиненої особистості. Особливих турботи й уваги потребують вразливі категорії дітей, зокрема діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Цивілізованість суспільства великою мірою оцінюється ставленням до таких дітей. Створення оптимальних умов для виховання, навчання, соціально-трудової адаптації та інтеграції в суспільство дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, належить до найважливіших завдань будь-якої держави. Для його виконання потрібні зусилля всіх зацікавлених осіб, організацій, суспільства загалом.

Актуальним є питання підвищення ефективності діяльності центральних і місцевих органів влади, громадських організацій, спрямованої на розвиток системи соціальних послуг вразливим категоріям дітей, зокрема дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, пошук нових організаційних і фінансових механізмів їх надання, оцінку їх ефективності та якості.

Проблеми вдосконалення управління сферою соціальних послуг, зокрема механізмів фінансування та організації їх надання, досліджуються вітчизняними й зарубіжними вченими, такими як М. Алашкевич, Л. Богуш, А. Дорждеєв, Д. Зав'ялов, Н. Істоміна, В. Куценко, Е. Лібанова, А. Лук'янова, О. Мартякова, С. Нікіфоров [1–10] та ін.

Метою статті є аналіз теперішнього стану організації та фінансування соціальних послуг дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, та обґрунтування пропозицій щодо їх модернізації.

Державна соціальна політика України спрямована на забезпечення рівних можливостей, конституційних прав, створення сприятливих умов для розвитку дітей-сиріт, інтеграції їх у суспільне життя.

© Шнипко О. С., 2013

Президентом України під час розширеного засідання уряду 27 лютого 2013 р. проголошено нові соціальні ініціативи, спрямовані на захист дітей [11]. Вони передбачають збільшення державної підтримки, зокрема, дітей із особливими потребами, дітей-сиріт і сімей, які виховують таких дітей. Ці ініціативи реалізуватимуться за чотирма основними напрямками: 1) підвищення якості життя для сімей із дітьми; 2) кожній дитині — всебічний розвиток; 3) сімейний затишок — кожній дитині; 4) створення “гарячої” телефонної лінії з питань захисту сімей із дітьми.

Підвищення якості життя для сімей із дітьми передбачає:

- збільшення державної допомоги малозабезпеченим сім'ям;
- підвищення надбавки на догляд за дитиною-інвалідом;
- збільшення у 2013 р. соціальної допомоги на дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які мають інвалідність.

Завдяки зазначеним заходам доходи кожної малозабезпеченої сім'ї додатково зростуть порівняно з 2012 р. у середньому на 619 грн до кінця 2013 р., на 976 грн у 2014 р.

Окрема увага має бути приділена дітям із особливими потребами, виховання й розвиток яких потребують значних зусиль і коштів. Тому буде збільшено надбавку на догляд за дитиною-інвалідом (із найтяжчим ступенем функціональних обмежень) на 25 % (із 486 до 729 грн для дітей віком до 6 років та з 605 до 907 грн для дітей віком 6—18 років). Розмір допомоги по догляду за дитиною-інвалідом, котра потребує постійного стороннього догляду, буде збільшено в півтора раза, що дасть кожній сім'ї додатково від 243 до 302 грн щомісяця залежно від віку дитини.

Президент України доручив уряду невідкладно усунути несправедливість щодо дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, над якими встановлено опіку й піклування, котрі водночас є інвалідами, та збільшити на 894 грн щомісячний розмір соціальної допомоги для таких дітей (із 1944 до 2838 грн для дітей віком до 6 років та з 2420 до 3314 грн для дітей віком 6—18 років).

Хоча в більшості випадків держава здатна допомогти матерям, які опинилися у скрутних життєвих обставинах, на сьогодні близько 700 дітей щорічно залишають у пологовому будинку. Для забезпечення соціального супроводу жінок, які мають ризики відмовитися від дитини в пологовому відділенні, необхідно розширити у 2013—2014 рр. мережу центрів матері й дитини. У таких закладах матір із дитиною будуть забезпечені тимчасовим житлом та соціальним супроводом. Особливого значення набувають раннє виявлення вроджених вад і затримок розвитку дитини та вчасна медико-соціальна допомога.

Створення в усіх регіонах патронатної служби при дитячих поліклініках, соціально-реабілітаційних центрах або будинках дитини забезпечить

вчасний медичний і психологічний супровід матері з дитиною. Допомога надаватиметься дитині з моменту її народження, що сприятиме зменшенню інвалідизації дітей, стан яких потребує ранньої корекції та подальшої реабілітації.

Через відсутність зв'язку скривджених дітей зі спеціалістами, котрі можуть вислухати, дати пораду, залучити необхідних фахівців для невідкладної допомоги словом і ділом, у країні постійно трапляються трагічні випадки: безкарне знуцання однолітків, жорстоке поводження батьків із дітьми, які іноді спричиняють суїцид. Із метою запобігання таким випадкам Президент доручив уряду створити всеукраїнську “гарячу” телефонну лінію з питань захисту сімей із дітьми, що буде оперативно приймати та організовувати термінове реагування органів державної влади й установ на порушення прав дітей, насилля над дітьми. Створення цієї телефонної лінії надасть можливість оперативно реагувати на порушення прав дітей, випадки, коли постає загроза їхньому життю та здоров'ю. Крім того, діти зможуть вчасно отримати невідкладну психологічну допомогу, пораду фахівців.

За дев'ять місяців 2013 р. субвенції місцевим бюджетам на утримання дітей-сиріт зросли на 25 % [12].

Кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, за останні роки трохи зменшилась, однак їхня частка в загальній кількості дітей залишається стабільною (табл. 1).

Таблиця 1. **Кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в загальній чисельності дітей у 2005—2012 рр.**

Показник	2005	2009	2010	2011	2012
Чисельність дітей в Україні, осіб	9 129 178	8 186 277	8 081 126	8 003 281	7 971 638
Кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб	97 829	100 787	98 119	95 956	92 865
Їхня частка в загальній чисельності дітей, %	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2

Джерело: Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства : стат. зб. / Держ. служба статистики України. — К., 2013. — 78 с.

Соціальні послуги дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, надаються переважно державними установами та закладами, а також громадськими, благодійними й релігійними організаціями. В Україні створена розгалужена мережа державних і комунальних закладів, що надають такі послуги зазначеним категоріям дітей.

Державна система опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, ґрунтується здебільшого на колективних формах виховання дітей у інтернатних закладах. Такі заклади залежно від покладених на них функцій поділяються на три групи: навчально-виховні інтернатні заклади; соціально-медичні інтернатні заклади; дитячі будинки сімейного типу. Фінансування зазначених закладів здійснюється за рахунок державних

коштів (переважно з місцевих бюджетів), також можуть залучатися кошти громадських, благодійних, релігійних організацій. Фінансування інтернатних закладів, де виховуються діти-сироти й діти, позбавлені батьківського піклування, з місцевих бюджетів за останнє десятиліття відображено в табл. 2.

Таблиця 2. Динаміка фінансування інтернатних закладів для дітей за рахунок коштів місцевих бюджетів у 2002—2012 рр., млн грн

Заклади	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Загальноосвітні школи-інтернати (звичайні та санаторні)	190,3	225,7	258,7	365,8	483,9	641,8	905,7	960,3	1 186,9	1 208,6	1 358,7
Дитячі будинки, у т. ч. сімейного типу, прийомні сім'ї	49,8	65,3	76,9	113,9	156,0	235,6	356,6	420,8	550,6	606,0	692,5
Спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, школи та інші заклади освіти для дітей із вадами фізичного чи розумового розвитку	272,2	346,4	402,9	597,4	814,3	1 091,0	1 507,3	1 638,8	1 994,5	2 023,4	2 299,0
Будинки дитини	64,4	82,3	103,8	151,8	184,8	234,6	307,7	323,8	384,8	405,7	481,1
Дитячі будинки-інтернати	65,8	78,5	91,1	126,8	156,6	189,9	261,3	265,9	323,1	341,8	385,5

Джерело: складено за даними Державної казначейської служби України (<http://treasury.gov.ua>).

Як видно з табл. 2, обсяги фінансування інтернатних закладів збільшуються, хоча чисельність вихованців інтернатів загалом, зокрема дітей-сиріт, має тенденцію зменшення. Темпи зростання видатків місцевих бюджетів на утримання інтернатних закладів для дітей-сиріт відображені в табл. 3.

Дані табл. 3 свідчать, що фінансування інтернатних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, за десять останніх років істотно збільшилося. Найпомітнішим є зростання по дитячих будинках — у 13,9 раза за рахунок фінансування дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей. Фінансування спеціалізованих загальноосвітніх шкіл-інтернатів, шкіл та інших закладів освіти для дітей із вадами фізичного чи розумового розвитку збільшилось у 8,5 раза; будинків дитини — в 7,5 раза; загальноосвітніх шкіл-інтернатів (звичайних і санаторних) — в 7,1 раза; дитячих будинків-інтернатів — у 5,9 раза; загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, — в 5,2 раза.

Структура видатків бюджету за економічною класифікацією на утримання інтернатних установ для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за 2012 р. характеризується даними табл. 4.

Система особистих цінностей дитини формується під впливом багатьох факторів, серед яких визначальним є сімейне середовище. Оскільки саме в дитячі роки відбувається процес соціалізації дитини, її самоусвідомлення, досить важливу роль відіграють враження, отримані в дитинстві. Більше того, той світогляд, що закладений у дитячі роки, продовжує впливати на поведінку,

Таблиця 3. Динаміка темпів зростання видатків місцевих бюджетів на утримання інтернатних закладів для дітей у 2003—2012 рр., %

Заклади	Ланцюгові темпи зростання										Базисні темпи зростання									
	2003 (до 2002)	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2003 (до 2002)	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Загальноосвітні школи-інтернати (звичайній санаторні)	118,6	114,6	141,4	132,3	132,6	141,1	106,0	123,6	101,8	112,4	118,6	135,9	192,2	254,3	337,3	475,9	504,6	623,7	635,1	714,0
Дитячі будинки у т. ч. сімейного типу, прийомні сім'ї	131,1	117,8	148,1	137,0	151,0	151,3	118,0	130,8	110,1	114,3	131,1	154,4	228,7	313,3	473,1	716,1	845,5	1105,6	1217,6	1390,6
Спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, школи та інші заклади освіти для дітей із вадами у фізичному чи розумовому розвитку	127,3	116,3	148,2	136,3	134,0	138,2	108,7	1221,7	101,4	113,6	127,3	141,7	219,6	299,3	401,0	554,0	602,2	433,0	743,6	844,9
Будинки дитини	127,3	126,1	146,2	121,7	126,9	131,2	105,2	118,8	105,4	118,6	127,8	161,1	235,7	287,0	364,3	417,8	502,8	597,5	630,0	747,0
Дитячі будинки-інтернати	119,3	116,1	139,2	123,5	121,3	137,6	101,8	120,8	106,4	112,8	119,3	138,4	192,7	238,0	288,6	397,1	404,1	488,0	519,5	585,9

Джерело: складено за даними Державної казначейської служби України (<http://treasury.gov.ua>).

Таблиця 4. Структура видатків місцевих бюджетів за економічною класифікацією на утримання інтернатних закладів для дітей станом на 2012 р., %

Показник	Загальноосвітні школи-інтернати (звичайні й санаторні)	Загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	Дитячі будинки, у т. ч. сімейного типу, прийомні сім'ї	Спеціалізовані загальноосвітні школи-інтернати, школи та інші заклади освіти для дітей із вадами фізичного чи розумового розвитку	Будинки дитини	Дитячі будинки-інтернати
Поточні видатки, усього	97,4	97,0	98,8	97,3	98,6	97,6
З них: заробітна плата	45,9	41,6	21,6	51,4	57,3	43,2
нарахування на зарплату	16,3	14,8	7,7	18,2	20,5	15,4
медикаменти та перев'язувальні засоби	0,4	0,5	0,2	0,4	1,4	1,4
продукти харчування	14,8	13,6	5,6	10,8	6,2	15,4
видатки на відрядження	0,1	0,2	0,05	0,1	0,05	0,05
оплата комунальних послуг	12,7	13,6	5,7	9,2	7,9	12,0
поточні трансферти населенню	0,3	1,7	54,1	0,3	1,0	1,4
Капітальні видатки, усього	2,6	3,0	1,2	2,7	1,4	2,4
З них: на обладнання та придбання предметів довгострокового користування	0,9	1,0	0,5	1,0	0,9	1,3
на капітальний ремонт	1,7	2,0	0,7	2,0	0,5	1,1

Джерело: складено за даними Державної казначейської служби України (<http://treasury.gov.ua>).

реакції вже зрілої людини. Тому ціннісні орієнтації та світосприйняття свого майбутнього життя індивідом слугують своєрідним показником виховного потенціалу сім'ї, з якої дитина потрапила до інтернату.

У Національному плані дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року одним із основних завдань соціального захисту дітей та дітей-сиріт визначено створення умов виховання й догляду за такою дитиною в сім'ї [13]. Для реалізації цього права треба розвивати різні форми альтернативного сімейного влаштування дітей-сиріт, котрі нині перебувають у інтернатних закладах.

На жаль, сьогодні ще переважають погляди щодо організації виховання й навчання дітей-сиріт у окремих спеціалізованих закладах інтернатного типу, що віддаляє їх від інтеграції в суспільство; відсутній порядок вичерпного інформування батьків дитини, яка народилася з вадами або певним захворюванням, про їхні права й можливості отримання допомоги від держави та громадських організацій ще на етапі встановлення дитині діагнозу; недостатньо стимулюється всиновлення дітей-інвалідів із числа сиріт; головною зоною ризику зростання дитячої інвалідності залишаються проблемні сім'ї, низький рівень здоров'я молоді. Є випадки негативної практики влаштування дітей у ці заклади як спосіб подолання бідності [14].

Особливо це стосується малозабезпечених сімей, у яких батьки за заявою щодо неспроможності задовольнити потреби дітей через бідність чи безробіття можуть влаштувати їх до інтернатних закладів. У таких випадках перебування дітей у спеціалізованих закладах розглядається батьками як єдина можливість для їхньої дитини отримати належні медичну допомогу й освіту [15].

Нині розпочато реформування системи закладів інтернатного типу [16]. Обласними державними адміністраціями затверджені регіональні програми з реформування й розвитку мережі інтернатних закладів, кожного з них, зменшення наповнюваності закладів вихованцями, створення в кожному закладі умов виховання, наближених до сімейних, забезпечення пріоритетності влаштування дітей у сім'ї громадян. Утім, зазначений процес ускладнюється відсутністю спільного бачення функцій та призначення інтернатного закладу нового типу [15].

Для розв'язання такої гострої соціальної проблеми, як сирітство й бездоглядність дітей, в Україні триває розбудова мережі принципово нових соціальних інститутів, які передбачають сімейну форму опіки та є альтернативою державним закладам, що функціонують у цій сфері. Основними причинами зміни соціальних орієнтирів у окресленому питанні є:

- формування соціальної політики на гуманістичних засадах, що передбачає конкретнішу орієнтацію соціальних інститутів на врахування потреб особистості;
- збільшення числа дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують влаштування;
- неспроможність державної інтернатної системи забезпечити соціалізацію вихованців із урахуванням їхніх потреб, а також потреб і умов розвитку суспільства.

Зазначене вимагає вжиття дієвих заходів, спрямованих на забезпечення дітям, які залишилися без батьківської опіки, права на виховання в сімейному оточенні. Одним із напрямів розв'язання проблеми соціального сирітства в країні є створення інститутів сімейного влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а саме: прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу як альтернативних інтернатним закладам форм виховання. До речі, за останні роки кількість дитячих будинків сімейного типу та їхніх вихованців, а також обсяги фінансування цих закладів істотно зросли (табл. 5, 6). Фінансування дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей характеризується даними табл. 6.

Фінансування надання соціальних послуг дітям-сиротам здійснюється шляхом виділення коштів на утримання установ і закладів, що надають ці послуги.

Заклади й установи для дітей-сиріт фінансуються відповідно до встановлених лімітів (лімітних довідок) на основі кошторису, відповідно до постанови

Таблиця 5. Динаміка чисельності дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей та дітей у них у 2005–2012 рр.

Показник	2005	2008	2009	2010	2011	2012
Дитячі будинки сімейного типу на кінець року, одиниць	149	400	484	535	598	740
у них вихованців, осіб	1 025	2 605	3 185	3 573	4 041	4 932
Прийомні сім'ї, одиниць	180	2 461	2 931	3 195	3 445	3 856
у них прийомних дітей, осіб	288	4 050	4 934	5 451	5 949	6 819

Джерело: Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства : стат. зб. / Держ. служба статистики України. — К., 2013. — 78 с.

Таблиця 6. Динаміка фінансування дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей у 2002, 2004–2012 рр., млн грн

Показник	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Обсяг фінансування	1,74	0,62	5,82	23,6	57,4	109,8	156,9	239,2	284,9	374,5

Джерело: складено за даними Державної казначейської служби України (<http://treasury.gov.ua>).

Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ” від 28.02.2002 № 228. Згідно з цим Порядком, бюджетні кошти можуть надаватись установам тільки за наявності затверджених кошторисів. Установи мають право витрачати ці кошти на цілі та в межах, установлених затвердженими кошторисами.

При визначенні розміру видатків бюджету враховується потреба в коштах кожної установи відповідно до її основних виробничих та інших показників, котрі встановлюються для установ (кількості дітей-сиріт в установах і закладах для них); обсягу виконуваної роботи, штатної чисельності, необхідності погашення дебіторської й кредиторської заборгованостей та реалізації окремих програм і заходів щодо скорочення витрат. На практиці суми фінансування обчислюються, як правило, методом індексації минулого обсягу бюджетних коштів, що надаються установі.

Обов'язковою вимогою є першочергове надання бюджетних коштів на оплату праці з нарахуваннями, а також на господарське утримання установ. Видатки на придбання обладнання, капітальний ремонт приміщень тощо, які не є першочерговими, можуть передбачатися лише за умови забезпечення коштами невідкладних витрат та відсутності заборгованості.

З метою підвищення ефективності діяльності установ щодо забезпечення потреб вразливих верств населення, зокрема дітей-сиріт, у соціальних послугах та оптимізації бюджетних видатків на їх надання необхідно переглянути механізми організації й фінансування соціальних послуг державними установами та закладами. Потрібні інституціональні зміни, котрих не можна досягти екстенсивним збільшенням бюджетних асигнувань відповідного бюджету.

Одним із ключових напрямів таких змін має стати підвищення якості, ефективності й доступності соціальних послуг населенню, задоволеності споживачів отримуваними послугами. Сутністю нового механізму організації надання й фінансування соціальних послуг є поетапний перехід від кошторисного планування та фінансування видатків до бюджетного, орієнтованого на досягнення кінцевих суспільно значимих і вимірюваних результатів надання соціальних послуг. Таким новим механізмом є нормативно-поосібне фінансування, яке передбачає фінансування видатків бюджетної установи на надання соціальних послуг конкретним категоріям споживачів відповідно до затверджених стандартів, за встановленими нормативами. Таким чином, запроваджується принцип руху грошових коштів за споживачем (“гроші ходять за дитиною”).

Для переходу на нормативно-поосібне фінансування соціальних послуг насамперед потрібно скласти реєстр бюджетних соціальних послуг, що дасть змогу забезпечувати прозорість витрачання, обґрунтованість надання бюджетних коштів та приймати рішення щодо можливих напрямків оптимізації їх використання, а також запроваджувати нові принципи обліку видатків у розрізі результатів надання бюджетних соціальних послуг і створювати інформаційну базу для розроблення стандартів таких послуг. До речі, на сьогодні жоден нормативно-правовий акт не містить чіткого переліку соціальних послуг (бюджетних), які гарантувалися б державою незалежно від стану її фінансів та місця проживання громадян.

Стандартизація соціальних послуг являє собою розроблення нормативів, норм, правил, котрі законодавчо закріплюють та регламентують технологію, обсяг і якість надання цих послуг. У свою чергу, регламент надання соціальної послуги базується на нормативно-правовому акті, що визначає терміни й послідовність дій та/або прийняття рішень, а також порядок взаємодії державних (комунальних) установ, структурних підрозділів і посадових осіб усередині організації та порядок взаємодії з іншими організаціями в процесі надання послуги. Таким чином, стандарт послуги й адміністративний регламент повинні бути взаємопов'язаними документами. Перший має включати вимоги до взаємодії фізичних осіб та її результату, а другий — встановлювати процедури, результатом яких є соціальна послуга.

Обсяг надання соціальних послуг розраховується на основі оцінки потреби в них у натуральному (кількісному) вираженні. Вартісна оцінка є елементом планування видатків бюджету. Вона дає змогу сформулювати цілісний підхід до обґрунтування величини бюджетних асигнувань на надання відповідного обсягу послуг на основі формалізованого методологічного підходу до оцінки їхньої вартості.

Після визначення вартості соціальної послуги слід сформулювати державне замовлення на її надання. Завершальним етапом є організація моніторингу якості соціальної послуги (відповідність стандарту та/або задоволеність споживача).

Для раціональнішого використання бюджетних коштів необхідно запровадити нові організаційно-правові форми установ із надання соціальних послуг.

На нашу думку, новий механізм фінансування соціальних послуг населенню, зокрема дітям-сиротам (“гроші ходять за дитиною”), сприятиме підвищенню ефективності бюджетних коштів, що спрямовуються на надання таких послуг, поліпшенню їхньої якості, стимулюватиме установи до зниження витрат на надання послуг, оскільки фінансування безпосередньо залежатиме від їх обсягу, а також слугуватиме розвитку недержавного сектору соціальних послуг.

Список використаних джерел

1. *Алашкевич М. Ю.* О формировании перечней государственных и муниципальных услуг / М. Ю. Алашкевич // *Финансы*. — 2012. — № 11. — С. 8.
2. *Богуш Л. Г.* Соціальні пріоритети сталого розвитку України: критерії формування, політика реалізації / Л. Г. Богуш // *Економіка держави*. — 2013. — № 12. — С. 34—39.
3. *Результативность и эффективность бюджетных расходов* : монография / под ред. А. В. Дорждеева, А. В. Гуковой. — М. : Финансы, 2009. — 720 с.
4. *Завьялов Д. Ю.* Методология распределения финансовой помощи на субрегиональном уровне / Д. Ю. Завьялов // *Финансы*. — 2007. — № 10. — С. 16—19.
5. *Истомина Н. А.* Становление и развитие практики планирования расходов региональных бюджетов на основе количественных параметров (объемов) государственных услуг / Н. А. Истомина // *Финансы и кредит*. — 2010. — № 36 (420). — С. 13—21.
6. *Куценко В. І.* Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики) : монографія / В. І. Куценко ; ред. Б. М. Данилишин. — Ніжин : Аспект-Поліграф, 2008. — 818 с.
7. *Лібанова Е.* Соціальні проблеми модернізації української економіки / Е. Лібанова // *Демографія та соціальна економіка*. — 2012. — № 1 (17). — С. 5—22.
8. *Лукьянова А. В.* Планирование социально-значимых расходов на региональном уровне (методология на основе инструментов системы бюджетирования, ориентированного на результат) : монография / А. В. Лукьянова. — Волгоград : Царицын. полиграф. комплекс, 2010. — 408 с.
9. *Мартякова Е. В.* Инновационное регулирование человеческого развития / Е. В. Мартякова // *Наукові праці ДонНТУ. Серія : економічна*. — 2007. — Вип. 33-1. — С. 240—247.
10. *Никифоров С. М.* Оценка полной стоимости бюджетных услуг в государственном и муниципальном управлении / С. М. Никифоров, О. А. Стрелец [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://minfinrb.bashkortostan.ru/07/4_7_03_ocenka.pdf.
11. *Заключне слово Президента України Віктора Януковича на розширеному засіданні Кабінету Міністрів України 27 лютого 2013 р.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246100011&cat_id=244276429.
12. *Вступне слово Прем'єр-міністра України Миколи Азарова на засіданні Уряду 23 жовтня 2013 р.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246785989&cat_id=244823857.

13. Про Загальнодержавну програму “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 року : закон України від 05.03.2009 № 1065-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>.

14. Виступ Уповноваженого Президента України з прав дитини на нараді щодо соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, яка проводилась Міністерством освіти і науки, молоді та спорту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.President.gov.ua/news/22919.html>.

15. Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2011 року) / С. Ю. Аксьонова, М. Ю. Ворбан, О. А. Васильєв та ін. — К., 2012. — 188 с.

16. Про затвердження державної цільової соціальної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 № 1242 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1242-2007-п>.